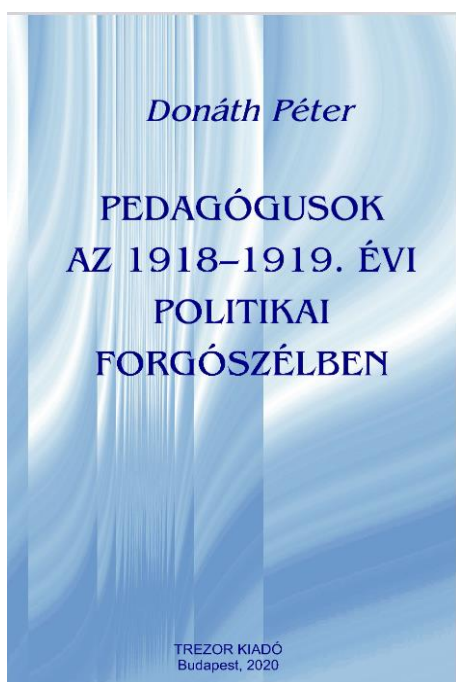

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/05/mezeine-rumpf-anita-kiserlet-a-magyar-tanitokepzok-1918-1920-kozotti-tortenetenek-targyszeru-es-empatikus-bemutatasara-14-01-07/>

Mezeiné Rumpf Anita

Kísérlet a magyar tanítóképzők 1918 – 1920 közötti történetének tárgyszerű és empátikus bemutatására

Donáth Péter: Pedagógusok az 1918-1919. évi politikai forgószélben. Tanítóképzők a forradalmak, az idegen megszállás és az ellenforradalmi számonkérés idején

Donáth Péter az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar professor emeritusának könyve a tanárképzős oktatók és hallgatók szemszögéből mutatja be a magyar történelem egyik legmegosztóbb és legvitatottabb korszakát 1918-1920 között. A könyv a kar fennállásának 150. évfordulójára készült, a szerzőtől megszokott¹ széles látókörrrel és teljességre törekvő szakirodalmi feltárással. A számtalan könyv és folyóirat mellett 29 levéltár anyaga került feldolgozásra. A kötet terjedelmének jelentős részét teszi ki az a 18 esettanulmány, amely a tanárok és tanítók küzdelmeit mutatja be személyes történetükön keresztül a kor számonkérési mechanizmusait és intézményeinek működését megrajzolva a háttérben. Donáth Péter könyvéről egy PhD hallgatóval folytatott beszélgetése során így vallott: „*Mivel történész vagyok, engem a tanítóképzés történetével kapcsolatban más foglalkoztat. Ha megnézi a 2008. évi köteteim hátsó borítóját, ott*

megtalálja a domináns szempontomat. Ez más, mint a pedagógiaelméleti kutatóié, ahogy a módszerem is eltér, de éppen ezért – különösen módszertani szempontból – tanulságos kiegészítés lehet az ő munkájukhoz, s ami Önnek fontos lehet: minden könyvemben a levéltári források tömegét dolgoztam fel, s pontos jegyzeteléssel azok megtalálásának helyét is megtalálja a kutatásaihoz. Ebben a könyvben elsősorban két dolog foglalkoztatott: az ideológiai-politikai szempontból, a leendő állampolgárok programozóinak (a tanítóknak), a programozóinak tekintett, ezért mindenkor oktatáspolitikai által nagy figyelemmel kísért tanítóképzők mit kellett, hogy elviseljenek ebben a nehéz időszakban, s hogy diákjaik, tanáraik (pedagógus kisemberek) hogyan próbáltak létezni, túlélni az ideológiai, nemzeti/nemzetiségi fordulatokkal teljes időben. Megkísérletem oda – vissza tárgyszerű, empátikus leírását adni a történetüknek, ami a mai magyar megosztottság idején nem könnyű feladat.” (Részlet egy beszélgetésből, mely Donáth Péter és a recenzió szerzője közt zajlott 2021. februárban.)

A kötet a *Szubjektív bevezető* után öt fő fejezetből áll, melyet *Kötetzáró megjegyzések, kérdések, rövidítések, köszönetnyilvánítások* és egy *Summary* zár. A monográfia átgondolt tagolása lehetővé teszi a kisebb és nagyobb egységek önálló részként való értelmezését is. A

Mezeiné Rumpf Anita: Kísérlet a magyar tanítóképzők 1918 – 1920 közötti történetének tárgyszerű és empátikus bemutatására

szerző dokumentatív elbeszélő módszerrel vezeti az olvasót, minden fejezetben érintve a budai tanítóképzőt, igazgatóit, tanárait, diákjait. Az első nagy rész három alfejezetre tagolódik. A nyitó rész a hatéves/akadémiai, illetve felsőfokú tanítóképzés bevezetésére vonatkozó első javaslatokat és azok kritikus fogadását írja le, melyet az első világháború utolsó éveinek kezdeményezései követik. 1918 és 1920 között a tanítóképzők helyzete meglehetősen hányattatott, diákjaik tevékenysége a forradalmi körülmények közt nehéz, de meghatározó volt. Ebben a részben átfogó képet kaphatunk a magyar tanítóképzés korszerűsítéséért folytatott harcról az 1916 és 1919 közötti időszakra összpontosítva. Ennek az első nagy egységnek tulajdonképpen kontextus teremtő szerepe van. Fontos, hogy az olvasó jobban megérthesse a könyv későbbi, jelentős részét kitevő esettanulmányait.

A *második fejezet* országos szinten mutatja be a tanítóképzőket és azoknak tanárait, diákjait érő kihívásokat. Részletesen kitér arra, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság tanítóképző ügyosztályának munkatársai milyen törekvéseket tettek a Tanácsköztársaság egyes túlzó intézkedései ellen. Ez a rész öt alegységre tagolódik, leírja az iskolai hitoktatásért vívott harcot, a tanítóképzős növendékek és a pedagógusokkal szemben támasztott állandóan változó és radikális elvárásokat, valamint az országos tanári szakszervezetek törekvéseit is. A Közoktatási Népbiztosság élére Somogyi Béla és Kunfi Zsigmond került, új közoktatási reformterv készült, mely a 8 osztályos népiskolát kívánta létrehozni. A korábban letört reformtörekvések megújult erővel törtek felszínre a megváltozott hatalmi-politikai térben. A fejezet végén megjelenik Farkas Sándor kinevezése és a népbiztosság ügyosztályának tevékenysége. A Tanácsköztársaság célja a tanítóképzés sürgős átszervezése volt, mert a népműveltség vezetője a tanító. A tanítóképző intézetek tanári szervei azonnal reagáltak és szervezkedni kezdtek. *„Célja az volt, hogy megakadályoztassék a máról-holnapra történő főiskolai átszervezés, mely előre megállapíthatólag tanügyi csődöt és botrányt jelentett, hogy megakadályozza a tanítóképzők szellemének megfertőzését, s végül megóvjá saját élete anyagi feltételeit, mert hiszen a jelenlegi tanárok nagy része kenyér nélkül maradt volna.”*² Farkas Sándor végig kapcsolatban volt a tanári szervek képviselőivel *„s az ügyosztály olyan rendeleteket adott ki, melyeket együttesen megállapítottak.”*³ Ez a fejezet is – ahogy az összes többi – önálló értelmezésben is megállja a helyét, de a többivel összefűzve alkot szerves egészet. A szerző lábjegyzeteivel utal előre vagy hátra a könyvben, ezzel is kapcsolva a fejezeteket egymáshoz.

A következő nagy egység az 1918 ősze és 1920 tavasza közötti időszakban mutatja be a tanító(nő)képzők helyzetét és az őket érő változásokat a fennmaradt töredékes forrásokból. A fejezet két részre oszlik. Az elsőben a tartósan idegen impérium alá került intézetek sorsát, a megszállás alá került területek pedagógusaival szemben támasztott kormányzati elvárásokon és vállalásokon át ismerheti meg az olvasó. A csehszlovák, román és szerb megszállások alá került országrészek képezdéinek helyzetéről külön alegységek szólnak. Az alfejezetet záró *Exkúrsusban* Éber Rezső 39 éves tanár élettörténetén keresztül egyértelműen kirajzolódnak a pedagógusokat ért sérelmek, a nehezített életkörülmények és a megbecsültség teljes hiánya. Éber históriája valószínűleg sok olvasóban emlékezetes marad. A könyv „szereplői” közül egyébként senki sem marad „ismeretlen”, Donáth Péter nagyon figyelt arra is, hogy a megnevezetteket röviden bemutassa lábjegyzeteiben. A fejezet második részében részletesen kitér a szerző a trianoni országrész tanítóképezdéit ért járvány okozta és háborús hatásokra, melyeket a budai állami tanítóképző és az Országos Izraelita Tanítóképző internátusának megpróbáltatásainak, küzdelmének bemutatásával tesz plasztikussá. A budai tanítóképezde és annak igazgatója itt is megjelenik, 1918–1920 közötti történetük a könyv

Mezeiné Rumpf Anita: Kísérlet a magyar tanítóképzők 1918 – 1920 közötti történetének tárgyszerű és empátikus bemutatására

végére szépen kirajzolódik. Ebben a részben is jellemző, az eredeti forrásokból vett pontos idézetek magas száma, melyek még közelebb hozzák az olvasóhoz az adott korban élők motivációit, gondolkodásukat. Donáth Péter gyakran nem foglal állást egy-egy konfliktushelyzetben, csupán a tényeket tárja az olvasó elé, a döntést a kezébe adja. Az első három fejezet tartalmi gyújtópontjaival egyébként már találkozhatott az olvasó a *Neveléstörténet* folyóirat korábbi számaiban.⁴

A *negyedik fejezet* a képzős diákok helyzetét írja le a forradalmak és az azt követő vizsgálatok idején. A növendékek a forradalmak alatt is tevékenykedtek, szervezkedtek, kívánságokat fogalmaztak meg. Sokan közülük bevonultak a Vörös Hadseregbe. Donáth Péter Horváth Gyula negyedik éves tanítónövendék fegyelmi tárgyalásának és minden magyar képzőből való kizárásának történetén keresztül viszi közel az olvasót a Tanácsköztársaság ellentmondást nem tűrő ideológiájához. A meghallgatás bemutatása egyedi, nem leíró jellegű, az olvasó jelen levő hallgatónak érezheti magát a bizottság vezetője és a diák kérdezz–feleletjében.

A kötet legterjedelmesebb része az *ötödik fejezet*. A szerző a már említett 18 esettanulmányon keresztül mutatja be a képzős tanárok és tanítók forradalmak alatti szerepvállalását. A tanárokat háromféle szerepkörbe sorolta, az „*elkötelezettek*”, a „*vonakodva alkalmazkodók*” és az „*átmeneti útítársak*”. Az olvasó megismerheti sorsukat, szerepkörüket és a forradalmak utáni számonkérésük folyamatát. A tanári szerepkörök mellett megjelennek a különböző felekezetekhez való tartozás (római katolikus, evangélikus, református, izraelita), a sokszínűség. Mindezt Donáth helyi társadalmi kontextusba helyezi az egyházi és állami tanító- és tanítónőképző intézetek történetén keresztül, bemutatja az állami és egyházi fenntartás közti különbségeket. A vidéki képezdék közül külön alfejezet szól például a győri, pápai, jászberényi vagy a csurgói képző helyzetéről. A Csurgón történtek középpontjában az igazgató áll, aki a helyi társadalom céltáblájává válik. Sokan nem szeretik, irigyelik pozícióját, vagyonát. „*A közepszerűek nem tűrik a kiemelkedőt, a konzervatívok a liberálist, a helyi potentátok az ugráló pedagógust.*”⁵ Az ilyen jellegű, leíró, rendkívül olvasmányos bemutatás azért is fontos, mert a csurgói esetében is csak igen kevés töredékes forrás maradt fenn a tárgyalt korszak tekintetében. Jelen könyvben pedig a szerző kiválóan mesél és rakja össze mozaikokként az apró forrásrészeket a történész szemüvegén keresztül 15 éves kutatómunka után, 42 szerzői ívnyi terjedelemben.

Az utolsó fejezet után a szerző röviden összegezi saját gondolatait, elgondolkodtató kérdéseket tesz fel. Ötleteket sorol fel a kutatás esetleges folytatásához, fiatal kutatókat bíztat. Kíváncsian várjuk a folytatást. Jó szívvel ajánlom a könyvet diáknak és kutatónak egyaránt.

Donáth Péter (2020). *Pedagógusok az 1918 – 1919. évi politikai forgószélben*. Trezor Kiadó, Budapest, 561 p. <https://mek.oszk.hu/20100/20126/20126.pdf> (Letöltés: 2023. ápr. 14.)

Mezeiné Rumpf Anita: Kísérlet a magyar tanítóképzők 1918 – 1920 közötti történetének tárgyszerű és empátikus bemutatására

JEGYZETEK

¹ Például DONÁTH Péter (2008): *A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből 1868-1958*. Budapest, Trezor Kiadó, 829 p. <https://mek.oszk.hu/08200/08254/08254.pdf> (Letöltés: 2023. ápr. 14.)

² DONÁTH Péter (2020): *Pedagógusok az 1918 – 1919. évi politikai forgószélben*. Trezor Kiadó, Budapest, 78. <https://mek.oszk.hu/20100/20126/20126.pdf> (Letöltés: 2023. ápr. 14.)

³ Uo. 79.

⁴ DONÁTH Péter (2019a): A tanítóképzés ügye a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. *Neveléstörténet. XVI. évf.* 1-2. sz. 7-52.; DONÁTH Péter (2019b): A tanító(nő)képzők helyzetének változása 1918 őszétől 1920 tavaszáig: az idegen megszállás, a katonai beszállások/behívások/leszerelések, a spanyolnátha-járvány és az ellátási nehézségek éveiben. *Neveléstörténet. XVI. évf.* 1-2. sz. 53-114.

⁵ DONÁTH (2020) 418.